

EREDICS GÁBOR: VUJICSICS TIHAMÉR, A NÉPZENEKUTATÓ

Eredics Gábor, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Népzene Tanszék, adjunktus. Magyar Művészeti Akadémia, levelező tag. Vujicsics Együttes, vezető. Dankó Rádió, csatornaigazgató.

A cikk fő aktualitása, hogy frissen jelent meg Vujicsics Tihamér könyvének, A magyarországi délszlávok zenei hagyományai című poszthumusz kiadványnak a revideált, bővített kiadása. A könyv a magyarországi déli szláv népzenei gyűjtések monografikus foglalata. A könyv kapcsán Vujicsics Tihamér népzenei munkásságáról és macedón népzenehez való kötődéséről is esik szó.

#vujicsicstihamer #vujicsicsegyuttas #magyarorszagidelszlavkultura #magyarmuveszetiakademia #eredicsgabor

The main topicality of the article is the recent publication of the revised, expanded edition of Tihamér Vujicsics' book, the posthumous publication *The Musical Traditions of the South Slavs in Hungary*. The book is a monographic collection of South Slavic folk music in Hungary. In connection with the book, Tihamér Vujicsics's folk music work and his connection to Macedonian folk music are also discussed.

#tiamervujicic #vujicsicsensemble #cultureofsouthslavsinhungary #hungarianacademyofarts #gaboreredics

Vujicsics Tihamér neve általában ismerősen cseng a magyar emberek számára. Sokan zeneszerzőként, sokan bohémként (vagy mindkettőként) ismerik. Azonban, ahogy ez a városi legendáknál szokásos, az igazság cizelláltabb a leegyszerűsítő képnél.

Miért is vette fel az együttes Vujicsics Tihamér nevét?

Tihamérral utoljára a budakalászi szerb búcsún találkoztunk. Minket akkor nagyon érdekelt a duda, és ott hosszasan beszélgettünk vele a dudáról. Akkor mondta, hogy ebben a kötetben, amit most készít, rengeteg duda dallam is lesz. Rögtön mutatott dudautánczást, furulyán, hegedűn és a harmonikámon is. Teljesen elbűvölt minket. Rengeteg tervet szőttünk akkor.

Nem sokkal később utazott el Damaszkuszba. Mi akkor nem tudtuk, hogy már csak a hamvai fognak hazatérni. Halála után ~~mi~~ biztosak voltunk abban, hogy az ő munkáját akarjuk folytatni. Az özvegy és a család hozzájárulásával vettük fel és viseljük a nevét.

Vujicsics Tihamér (1929. február 23.-1975. augusztus 19.) zeneszerzőként ma is ismert, vagy legalábbis egyes műveit biztosan sokan ismerik ma is, rádiókban is felhangzanak. *A Tenkes kapitánya* vagy a *Bors őrmester* című filmek zenéjét ő szerezte, csak úgy, mint a közismert *Éjféli operabemutató*-t, benne a közismert *Mama fogjál nekem békát* című dallal, vagy *Az árgyélus kismadár* dal különféle stílusú improvizatív megjelenítéseit. Egyéniségére a humor, a lazaság és a rendkívüli kommunikatív stílus volt jellemző. Szokolay Sándor szerint ezért „nem tudtak vele mit kezdeni a pedánsok”.¹ A városi legendákban a határidők kitolása és az alkoholos italok szeretete terjedt el róla. Viszont kevésbé köztudott a munkában, kottairásban való rendkívüli veleszületett precizitása és a zeneszerzésben való szintén rendkívüli invenciózussága. Novák Ferenc koreográfus szerint „hatalmas zenei ötletmennyiség volt benne felhalmozva, amit elképesztő improvizációs készséggel tudott »lehívni«”.²

Tihamér esetében a neveltetés igen szerencsés együttállása valósult meg. A családban jelen volt a szerb tradíció, teljesen élő formában, emellett viszont jelen volt a monarchia polgári miliője is. Tihamér édesapja sub auspiciis regis végzett a belgrádi teológián, testvére, Sztoján író, költő, műfordító volt. Felmenőik között

¹ Szokolay Sándor. „A kései utód.” In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 98-102. Budapest. Balassi Kiadó, 2007.

² Novák Ferenc *visszaemlékezése*. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 51-52. Budapest. Balassi Kiadó, 2007.

olyan jelentős személyiségek voltak, mint az egri Vitkovics Mihály. A balkáni kultúra esetében e kettő igen ritkán esik egybe. Elmondható, hogy mivel Buda a balkáni szerbség egyik fő szellemi központja volt, Tihamér édesapja a szerbség szinte legfontosabb szellemi vezetője volt. Emellett Tihamér megörökölte a balkáni temperamentumot, dinamizmust és valami olyan elemei erejű zenei tehetséget, ami miatt gyakran zenei östehetségként emlegették.³

Amit valószínűleg kevesebbet emlegetünk, az Vujicsics Tihamér népzene kutatói munkássága. Kricskovics Antallal együtt az ideális néprajzi gyűjtőt testesítették meg. Járták a falvakat, beszélgettek az emberekkel, besegítettek a munkájukba, együtt ittak, ettek zenéltek és táncoltak velük.⁴ Kricskovics így ír erről: „A kivitelezésre 1953-1954-ben került sor. Az országot hat régióra osztottuk, és a Délszláv Szövetség támogatásával az engedélyek beszerzése után a nyugati végeken, Péterfán (Gradisce) kezdtük meg a gyűjtést. Első utunk mindig az iskolába vezetett, ahol rendszerint megszállhattunk, majd a kocs mák következtek. Tihamér ilyenkor elővette zsebéből később híressé vált kis furulyáját, és rázendített egy népdalra. Ezzel megtört a jég, az emberek körénk gyűltek, folyt a dal, zenészek kerültek elő, táncolni kezdtek. Mi velük énekeltünk, táncoltunk és ittunk. Tihamér azonnal feljegyezte a számára ismeretlen dallamokat, én először a lábam „emlékezetére” bíztam magam, majd késő este jegyeztem le a látott, tanult lépéseket.”⁵

Bartók példáját követve a népdalgyűjtést fiatalon kezdte. Bejárta Magyarország tájait. Az 1947-60 közötti 14 éves időszakot folyamatos, minden évben eredményt hozó első gyűjtési periódusnak tekinthetjük. Az 1965-ös év ugyan magában áll, de az 1971-73-as időszak egy második gyűjtési periódusnak nevezhető. Tihamért adatközlői nagyon szerették, s amikor 1975-ben a damaszkuszi repülőszerencsétlenség áldozata lett, sokan még éltek az idősebbek, akik bizony megsiratták.⁶

Nem csupán magyarországi, hanem anyaországi déli szláv népzene t valamint albán, görög, török, jürük és balkáni cigány népzene t is gyűjtött. Emellett egyházi énekre pertoárt, amelyben grúz, macedón, görög és szerb ortodox liturgikus énekek gyűjteménye volt. Széleskörű tudására jellemző, hogy ez egyházi dallamok sajátos lejegyzését és nyelvét nagy részben ismerte. Talán arról sem tudunk ma, hogy Tihamér hagyatékában rengeteg feldolgozatlan anyag van.⁷

Mintegy Bartók Béla nyomdokain haladva, igazi hivatásának az összehasonlító népzene kutató t tekintette. A magyar-balkáni-keleti zenei kapcsolatok foglalkoztatták, azon belül is elsősorban a motívumvándorlások.⁸ Tihamér konferenciák on tartott előadásai ból az tűnt ki, hogy a balkáni, sőt a kelet-európai zenefolklor összehasonlító elemzésére készült.⁹

Vujicsics Tihamér a gyűjtött folkloranyagot kutató ként is szemlélte és rendszerező gondolkodással közelített felé. A magyarországi déli szláv népzene t dialektusokba osztotta. Ebből készült el a hihetetlen nagy anyagot

³ Bólya Anna Mária. „Vujicsics Tihamér és a tradíció.” In *Az utolsó garabonciások. Konferencia*. Budapest: Magyar művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2021.

⁴ Bólya Anna Mária. „Táncnyelvi crossover és bartóki egység. Kricskovics Antal. A délszláv folkloranyag táncszínházi feldolgozási tipológiája Kricsovics Antal életművében.” In *Az idő küszöbén. Konferencia*. Budapest, Magyar művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2019.

⁵ Kricskovics Antal visszaemlékezése. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 49-50. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.

⁶ Vujicsics Marietta visszaemlékezése. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 71-78. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.

⁷ Broughton, Simon. „Plucked Strings-‘Söndörgő’ and the Lost Music of the Balkans.” *The Hungarian Quarterly* 204, (2011): 149-152. Timár Zsófia: *Vujicsics Tihamér élete és munkássága. Muzikológia MA szakdolgozat*. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2014, 38-40.

⁸ Bólya Anna Mária beszélget Eredics Gáborral, a Vujicsics Együttes vezetőjével, a Zeneakadémia adjunktusával, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjával, a magyarországi délszlávok zenei hagyományai című könyv revideált, kibővített változatáról és Vujicsics Tihamér zeneszerzői hagyatékáról. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2021. <https://www.mma-mmki.hu/podcastok/>

⁹ Vargyas Lajos. „Vujicsics Tihamér búcsúcsúztatása.” In *Nem biccentek igent a pusztulásnak”. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 103-104. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.

magába foglaló *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai* című kiadvány. Vujicsics Tihamér máig a magyarországi déli szláv zenei kultúra legjelentősebb kutatója.¹⁰

A teljes volt jugoszláviai kultúrával való kapcsolata és népzene-kutatói munkássága folytán természetesen a macedón kultúra is Vujicsics érdeklődésének homlokterében volt. A könyvben külön nem említi a macedón kultúrát, mert az Magyarországon már Tihamér életében is a szerb, bolgár és görög nemzetiségi keretek között volt jelen.

A macedón zene és tánc-kultúra, a macedónok zenei és tánc-tudása még a balkánon belül is köztudottan magas kvalitásokkal rendelkezik. A Jankovics nővérek 1934-től kezdődően hét kötetben kiadott néptánc gyűjtéseiben a macedón anyag három kötet jelentős anyagát teszi ki.¹¹

A sajátos macedón népzene Tihamér műveiben is megjelenik, a már említett variációk *Az árgyélus kismadár* című dalra, tartalmaz egy macedón verziót, aszimmetrikus 9/8-os lüktetéssel (2, 2, 2, 3). Népzene-kutatóként jó barátja volt Borivoe Dzsimevszki macedón népzene-kutató.

Vujicsics Tihamér macedón dallamokat is gyűjtött, amelyek ma a Vujicsics Együttes repertoárján vannak. A Vujicsics Együttes „rokon-együttese” a Söndörgő többször fellépett Ferus Mustafov macedón roma szaxofonossal, sőt egy közös albumot is készített vele.

Cikkünk fő aktualitása, hogy szinte frissen jelent meg Vujicsics Tihamér posztumusz könyvének revideált, bővített kiadása, amely a magyarországi déli szláv népzene monografikus leírása és gyűjteménye.¹² Ez a könyv Tihamér gyűjtői munkájának foglalata és a kiadványok sorozatában a harmadik. Az első az 1959-ben megjelent *Naše pasme*. Ennek célja kifejezetten az volt, hogy hangzó anyagot adjon azoknak az együtteseknek, akik magyarországi déli szláv zenét játszottak. Már posztumuszként 1978-ban jelent meg Tihamér rendszerezett anyaga: *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai* címmel. A zenélnivaló adását ebben a kiadványban is megfogalmazza célként. Ugyanakkor itt már tipológiát is ad, dialektusokba rendszerezi az anyagot. Ennek alapját a különféle nyelvjárási sajátosságok képezik.¹³

Ezt a kiadványt fejlesztettük tovább, szűken véve öt éves munkával. Először is az eredeti kiadványt magyar és szerb nyelv mellett angolra is lefordítottuk, így három nyelven vagyis nemzetközi szinten is olvasható.

Maga az ötlet akkor fogalmazódott meg, amikor a Magyar Művészeti Akadémián székfoglaló előadásomat tartottam 2015 márciusában, ahol ott volt Lasztity Péro, a budapesti Szerb Intézet igazgatója, a laudációm pedig Richter Pál, a Zenetudományi Intézet igazgatója tartotta. Ezután hárman beszélgettünk, és elhangzott a kérdés, hogy mi lesz akkor a következő? Akkor vettem fel, hogy a Tihamér könyvét kellene kiadni a *Népzenei füzetek*-hez hasonló szellemben.

A 620 oldalas kitevő, 392 kottát tartalmazó kötet főszerkesztője Richter Pál, a BTK Zenetudományi Intézet igazgatója, a két szerkesztő Jelena Jovanovics és Danka Laics Mihajlovics pedig a szerb zenetudományi kutatók köréből kerültek ki, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia munkatársai. A kiadók a Zenetudományi Intézet, a Hagományok Háza, a Szerb Intézet és a Vujicsics Egyesület.

A dallamanyag feldolgozása, bemutatásának jellegzetességei hasonlóak a *Népzenei füzetek* feldolgozási módjához. Ezekben az egyes dallamok mellett egy tanulmány van a tájegységről, az adatközlőről és magáról a dallamanyagról. Tehát kompakt népzenei ismereteket ad a tanuláshoz. Ugyanígy, Tihamér most kiadott könyvében is minden információ megvan a visszatanuláshoz.

¹⁰ Bólya Anna Mária beszélget Eredics Gáborral, a Vujicsics Együttes vezetőjével, a Zeneakadémia adjunktusával, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjával, a magyarországi délszlávok zenei hagyományai című könyv revideált, kibővített változatáról és Vujicsics Tihamér zeneszerzői hagyatékáról. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2021.

¹¹ Јанковић Љубица, Јанковић Даница. *Народне игре*. I-VII. Београд: Грегоровић, Просвета, 1934-1964.

¹² Vujicsics Tihamér. *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai – Музичке традиције у Јужних Словена у Мађарској – Musical Traditions of South Slavs in Hungary*. Budapest: Hagományok Háza, Zenetudományi Intézet, Vujicsics Egyesület, 2021.

¹³ Vujicsics Tihamér. *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai. Muzicke tradicije juznih slovena u Madarskoj*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1978.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a népzene kutatás jelentőségének elismerése mellett – még a sokféle egyéni előadásra is gondolva – hogy a példatárakhoz, népzenei publikációkhoz hangzó anyag is társuljon. Magának Bartóknak az elképzelése is ez lehetett az ideális népzenei kiadványról. Ezért is adtuk ki hasonló módon a Vujicsics Együttessel Bartók szerb gyűjtéseit.¹⁴

Nagyon fontos, hogy a könyvet az oktatásban is akkor lehet jól használni – az énekesek és hangszeresek gyakorlati képzése mellett a népzenei lejegyzés oktatása terén is –, ha hangzó anyag is van mellé. A kottakép, auditív élmény hiányában könnyen félreértelmezhető. A két információ együttes alkalmazása ad lehetőséget a diákok számára a hagyomány stílushú visszatánulására, így teljesebben ki Tihamér legfőbb szándéka, a muzsikáláshoz való közlés „... e könyv célja elsősorban énekelni és zenélni valót nyújtani.” A könyvhöz tartozó hangzó anyag a Zenetudományi Intézet honlapján levő adatbázisban hallgatható meg. Egyébként én magam Tihamérhez kötődő hanganyagokat a Magyar Rádió archívumában és a Pécsi Körzeti Stúdió archívumában szép számban találtam. Ez a munka már 1978-tól kezdődött el számomra. Olyan hangfelvételek után kutattam, amelyek lejegyzését már ismertük Tihamér könyveiből. Az archívumbányászat eredményeiről 1992-ben CD-t is sikerült megjelentetnem *Croatian folksongs and dances* címmel a Harmonia Mundi kiadásában. Az album anyagát 2004-ben egyesületünk, a Vujicsics Egyesület is kiadta *Horvát népzenei hagyományok Magyarországon* címmel. Arról, hogy Tihamér a rádiós kapcsolatait okosan üzemeltetve tudott jó minőségben hangfelvételeket rögzíteni az archívumi kartonok tanúskodnak. Ezeket a rádiófelvételeket is joggal tekinthetjük Vujicsics Tihamér gyűjtéseinek. A magyar-szerb-angol kiadvány a balkáni és a nemzetközi olvasótábor számára is komoly népzene tudományi kiadvány.

Következő tervünk kapcsolódik a macedón kultúrához is. Bartók Béla már New Yorkban jutott hozzá a homéroszi epikus kötetet kutató Milman Parry alumíniumlemezeken található gyűjteményéhez.¹⁵ Ennek egy részét, a női énekeket jegyezte le a Columbia Egyetem megbízásából. Ebben macedón énekek is találhatóak. Ezt a kiadvány szeretnénk magyar és szerb nyelven is megjelentetni. Reméljük, hogy Vujicsics Tihamér könyvéhez hasonló sikerrel fogjuk tudni elkészíteni ezt a kiadványt is.

References

Bartók Béla szerb népzenei gyűjtése – Fonogramok a Bánátból 1912. (CD EXTRA: CD-AUDIO és CD-ROM egyben 2004) Szerb zenei hagyományok I. Compact disc digital audio + CD extra TM, R – e – DISC 101. Budapest: Vujicsics Association, Eredics Gábor, 2004.

Bólya Anna Mária. „Táncnyelvi crossover és bartóki egység. Kricskovic Antal. A délszláv folklóranyag táncszínházi feldolgozási tipológiája Kricskovic Antal életművében.” In *Az idő küszöbén. Konferencia*. Budapest, Magyar művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2019.

Bólya Anna Mária. „Vujicsics Tihamér és a tradíció.” In *Az utolsó garabonciások. Konferencia*. Budapest: Magyar művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2021.

Bólya Anna Mária beszélget Eredics Gáborral, a Vujicsics Együttes vezetőjével, a Zeneakadémia adjunktusával, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjával, a magyarországi délszlávok zenei hagyományai című könyv revideált, kibővített változatáról és Vujicsics Tihamér zeneszerzői hagyatékáról. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2021. <https://www.mma-mmki.hu/podcastok/>

Broughton, Simon. „Plucked Strings-‘Söndörgő’ and the Lost Music of the Balkans.” *The Hungarian Quarterly* 204, (2011): 149-152. Timár Zsófia: *Vujicsics Tihamér élete és munkássága. Muzikológia MA szakdolgozat*. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2014, 38-40.

Јанковић Љубица, Јанковић Даница. *Народне игре*. I-VII. Београд: Грегоровић, Просвета, 1934-1964.

¹⁴ Bartók Béla szerb népzenei gyűjtése – Fonogramok a Bánátból 1912. (CD EXTRA: CD-AUDIO és CD-ROM egyben 2004) Szerb zenei hagyományok I. Compact disc digital audio + CD extra TM, R – e – DISC 101. Budapest, Vujicsics Association, Eredics Gábor, 2004.

¹⁵ The Milman Parry Collection of Oral Literature. Boston: Harvard Library.

- Kricskovics Antal visszaemlékezése. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 49-50. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.
- Milman Parry Collection of Oral Literature, The. Boston: Harvard Library.
- Novák Ferenc visszaemlékezése. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 51-52. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.
- Szokolay Sándor. „A kései utód.” In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 98-102. Budapest. Balassi Kiadó, 2007.
- Vargyas Lajos. „Vujicsics Tihamér búcsúcsúztatása.” „*Nem biccentek igent a pusztulásnak*”. *Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 103-104. Budapest: Balassi Kiadó, 2007,
- Vujicsics Marietta visszaemlékezése. In *Nem biccentek igent a pusztulásnak. Vujicsics Tihamér emlékére*. Gracza Lajos (szerk.), 71-78. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.
- Vujicsics Tihamér. *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai. Muzicke tradicije juznih slovena u Madarskoj*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1978.
- Vujicsics Tihamér. *A magyarországi délszlávok zenei hagyományai – Музичке традиције у Јужних Словена у Мађарској – Musical Traditions of South Slavs in Hungary*. Budapest: Hagyományok Háza, Zenetudományi Intézet, Vujicsics Egyesület, 2021.